

SEBASTIÁN MARTÍNEZ-RISCO E A RECUPERACIÓN DA REAL ACADEMIA GALEGA

Xosé Luís Franco Grande

Tiven a sorte e o privilexio de ser pasante –catecúmeno, como el prefería dicir– no bufete de Sebastián Martínez-Risco e Macías, en 1960 e 1961 e durante os primeiros meses de 1962. Estaba, pois, no seu escritorio cando foi designado presidente da Real Academia Galega. Lembro moi ben a grande homenaxe que en 26 de novembro de 1960 se lle tributou no Hotel Finisterre, e teño aínda moi presentes os discursos de Méndez Gil-Brandón, decano do Colexio de Avogados, de Francisco F. del Riego, a quen as colonias galegas de América concederan a súa representación para intervir no acto, o sempre aceso e elocuente verbo de don Ramón Otero Pedrayo así como o do propio Martínez-Risco: moitos dos asistentes (que eran moitos, chegados de tódolos puntos de Galicia, como se presentisen que algo importante podía empezar a acontecer nesta casa) tiveron coñecemento, pola lembranza que del fixo Martínez-Risco, do científico Manuel Martínez-Risco e Macías, o óptico profesor da Sorbona, orgullo da familia Martínez-Risco e, como non, da nosa terra. Eu percibín a sorpresa en moitos dos asistentes –e os asistentes non era xente neutra, senón concienciada, ou cando menos, predisposta–, pola noticia que don Sebastián deu naquel acto do seu irmán. A maioría dos alí presentes non sabía de quen falaba. Unha vez máis comprobaba que un país sen memoria histórica será sempre vítima dunha eiva colectiva ou servo dun tangaraño, sempre escorado no seu rumbo.

Débolle moito a moitas persoas. Entre elas está don Sebastián: así é como lle chamabamos todos no despacho, e así quero seguir facéndoo agora, porque para min segue tan presente hoxe como naqueles anos 1960 a 1962 en que descubría á súa beira que aquelas materias que tivera que estudar uns anos antes, e que nunca me entusiasmaran, tiñan sentido e aínda emoción con só sabelas tratar: por primeira vez me atopaba, no mundo do dereito, con alguén que era de certo un mestre, isto é, alguén que poñía diante de min un mapa para poder camiñar sen perderme. Isto de primeiras, e logo tamén algo máis: a súa amizade, a súa cordialidade, a súa simpatía, a súa elegancia espiritual, a súa xenerosa acollida.

Martínez-Risco chegou á avogacía dende a maxistratura. O éxito foi inmediato, e axiña tivo un moi bo bufete, non tardando en ser un dos mellores e máis respectados non só da cidade herculina senón de toda Galicia.

Dos xulgados por onde pasara, e doutros moitos, chegaban preitos moi importantes –lembro os de montes, algúns de impugnacións de acordos de sociedades anónimas, que procedían sempre de Vigo, de herdanzas con moitas accións mesuradas...–, e chegaban alí ás veces como último recurso do avogado de instancia, que confiaba na extraordinaria competencia como avogado de Martínez-Risco para obter unha sentenza favorable.

Sempre quixo que o acompañase ás vistas dos recursos de apelación, porque pensaba, con razón, que era unha maneira máis de que, como aprendiz que eu era, me fose afacendo á exposición dos casos diante dos tribunais, a ter unha idea de como alegar, a familiarizarme con algo que por entón estaba moi lonxe de posuír: o dereito vivo, o dereito actuando na vida real e non os libros, a xustiza en acción.

Pero Martínez-Risco, ademais de extraordinario avogado e singular xurista, foi un verdadeiro xurisconsulto. Grandes compañías, e tamén outras non tan grandes, avogados e institucións, acudían a el para coñecer o seu parecer en asuntos de moita importancia ou de especial interese. Lembro que nos anos da miña estadia no seu bufete, máis dun compañeiro, avogados de moito prestixio, antes de darlle a un asunto estado xudicial, sometían o caso ao seu parecer. En certa ocasión, en que un compañeiro moi coñecido lle solicitou un ditame antes de mandar ao xulgado un asunto moi complexo, Marino Dónega (que era o único que podía ter este atrevemento con el) suxeríulle de moi boas maneiras que lle parecía moi elevada a minuta que pasaba, pois entendía que por un ditame non se podía cobrar tanto. Despois de calar uns segundos, dixo: “Estou canso de ver nos xulgados escritos nos que se copian ao pé da letra ditames meus, e sei que eses avogados cobran moito máis, e inclúen na súa minuta o meu traballo, que fixen eu e non eles”. E Dónega viuse obrigado a calar. Pero, sen dúbida, o que máis lle amolaba era o latrocinio intelectual do compañeiro, incompatible coa súa seriedade e honestidade.

Naquel despacho vin tamén o lumbrigar dunha nova Real Academia Galega, o seu anovamento, o inicio dunha nova andaina, a queima purificadora daqueles anos tan escuros que forzaron a outro presidente, D. Manuel Casás Fernández, a un delicado xogo de contrapesos para evitar que a nosa Academia fose clausurada nos anos seguintes a 1936. As cousas hai que xulgalas con perspectiva histórica. Non podemos tomar a aparencia por realidade. E a realidade é que D. Manuel Casás foi introducindo na Academia xentes non sospeitosas para o réxime, ás veces aínda xentes que, con ollos de hoxe –e sen a debida perspectiva– poderíamos ter por inimigos de Galicia e da súa cultura. Pero o feito importante, a

realidade que hai que valorar, atendidas as circunstancias dos tempos, é que conseguiu manter a nosa Academia e que non fose clausurada. Para min, esta virtude escurece e perdoa aqueles máis que dubidosos pecados.

A Martínez-Risco correspondeulle a tarefa de poñer a Academia ao día. Tempos novos maneiras novas. Aquela etapa de don Manuel Casás, despois de tantos anos, os que van de 1936 a 1960, incluídos os que foi presidente interino, quedaba superada. E don Sebastián soubo interpretar e executar as encomendas que se lle fixeran, comprometéndose de cheo, pero sen boureos nin fachenda, co rigor e seriedade que poñía en todo, coa misión que lle foi encomendada, e sen présa nin vagar puxo o seu talento, o seu prestixio –que era moito en toda Galicia– e a súa capacidade de traballo ao servizo da Real Academia Galega. Reparemos senón nestes feitos, que todos debemos ter na nosa memoria.

1.- *O cambio da Academia.* É certo que o cambio da Academia xa se tiña iniciado antes de ocupar don Sebastián a presidencia. Carballo Calero, García Sabell e Francisco F. del Riego, xa eran académicos antes de ser Martínez-Risco presidente. Concretamente, o último leu o seu discurso de ingreso o mesmo día que D. Sebastián accedeu á presidencia da Academia.

E baixo a súa presidencia seguiron incorporándose á Academia os mellores homes que traballaban por Galicia: Cunqueiro, Fole, Dieste, Piñeiro, Blanco Amor, Isidoro Millán, se ben este renunciou despois por razóns persoais, Martínez López, Marino Dónega, Paz-Andrade, Xaime Isla, Eduardo Moreiras, Fernández Albalat, ata un total de vinte e seis, incluídos os ingresados con posterioridade pero que foron propostos baixo a súa presidencia. Aínda habería que engadir á lista os once académicos correspondentes elixidos no mesmo espazo temporal, entre os que figuran Méndez Ferrín, Viñas Cortegoso ou Emilio González López.

2.- *O edificio da Academia.* Toda a vida de Martínez-Risco como académico está marcada pola adquisición e acondicionamento do edificio en que hoxe está instalada a Real Academia Galega. Toda a súa vida de académico numerario e toda a súa vida como presidente. Como numerario, Martínez-Risco forma parte da comisión académica que, en 1956, e designada polo presidente D. Manuel Casás Fernández, asiste en Madrid ó acto de doazón polas herdeiras finais de Dª Emilia Pardo Bazán, dos bens que, tendo pertencido en vida a ela, deben integrar o patrimonio da Fundación que leva o seu nome e que hoxe está aberta ó público e ós estudosos no primeiro andar da casa nº 11 da rúa Tabernas. E, xa sendo presidente, don Sebastián ocupará moito do seu tempo en que os bens doados á Academia sirvan ós seus fins, como poñen de manifesto diversas actas notariais e outros documentos que figuran nos arquivos da Academia, nos que se fan constar

diversas relacións de obxectos que, tendo pertencido á condesa de Pardo Bazán, constitúen agora parte do seu Museo, ou, ó cabo, documentación que se refire ás súas xestións, como presidente da Academia e como presidente do Padroado do Museo Pardo Bazán, para que, de maneira provisoria, sexan instalados ou gardados eses bens en dependencias da casa do Concello coruñés. Baixo a súa presidencia, finalmente, acometéronse as obras de acondicionamento da casa nº 11 da rúa de Tabernas, onde, dende 1979, xa se instalou definitivamente a Real Academia Galega e, máis adiante, o Museo Emilia Pardo Bazán. Pero don Sebastián faleceu en 1977, dous anos antes de ver rematada a que, podemos dicir, foi a obra maior da súa presidencia.

Xusto como consecuencia destas eficaces xestións de D. Sebastián deixou a Academia de estar nunha situación de precariedade no tocante á súa sede. Algo de suma transcendencia se se pensa na gran cantidade e importancia do material bibliográfico e documental que nela se garda, na necesidade de contar con instalacións propias e adecuadas para investigadores, na indispensable autonomía, ó cabo, que precisa para o desenvolvemento e cumprimento do seu obxecto.

3. *Outras iniciativas.* Se ben a iniciativa foi de Paco del Riego, baixo a presidencia de Martínez-Risco foi instituído o Día das Letras Galegas; pero hai que salientar o seu apoio para a prosperabilidade da proposta, que non foi vista con moito entusiasmo por moi significados académicos e galeguistas moi egrexios. Parecíalles algo de escasa entidade cultural. E non souberon ver a capacidade que a proposta tiña para remexer a conciencia galega da xente. Como de costume, Martínez-Risco non dubidou en apoiar a proposta, en solidarizarse con ela e poñela en funcionamento. Non cabía a menor dúbida: a súa elección fora un acerto.

O que moi poucos saben (desaparecido Ramón Piñeiro, penso que son eu o único que podo dar fe do que segue) é que a idea máis cara a don Sebastián era a publicación da Gramática Galega da Academia. Pensaba que esa ía ser a grande achega da súa presidencia. E tiña tanta ilusión en que esta idea se fixese realidade que un día quixo concertar con Piñeiro a maneira de que a súa idea saíse adiante. Pero Piñeiro, home realista e con grandes coñecementos do caso, con moito vagar foille suxerindo que esa idea, polo de agora, era impracticable e que conviña (e saíu o verbo que Piñeiro tanto conxugou na súa vida) que conviña agardar: unha gramática moderna, ao seu xuízo, na Galicia daquel momento (1960 ou 1961), non había ninguén que a puidese facer, que se trataba de traballo que tiña que agardar e que, en calquera caso, non estaba en condicións a Academia para asumir naquel momento a paternidade dunha gramática, da súa Gramática. Don Sebastián quedou visiblemente amolado por esta contrariedade, pero aínda así propuxo que ó mellor podía facerse unha gramática que fose unha sorte de posta

ó día da de Saco e Arce. Piñeiro reiterou os argumentos ditos e engadiu aínda que unha gramática galega moderna tiña que ser outra cousa: outros tiñan que ser os criterios e, ao mellor, nin sequera podía ser obra individual senón máis ben colectiva. Unha gramática podía facela el, ou Carballo Calero –díxolle–, pero esa non era a gramática que tiña que facer a Academia. Percibín a súa contrariedade naquel ricto seu, que acostumaba debuxárselle nas vistas, ou cando algo non lle parecía ben ou estaba en tensión. Pero, penso, comprendeu moi ben a tese de Ramón Piñeiro, por máis que quedou insatisfeito ao ter que deixar a unha beira o que sen dúbida era unha ilusión da súa vida.

Cómpre dicir tamén que baixo a presidencia de Martínez-Risco, dentro do anovamento da Academia Galega, comezou a incorporación de xente nova (ou polo menos, nova en comparanza coa maioría dos académicos, que sumaban entre todos tantos séculos coma a nosa era): Beiras, Casares, eu mesmo, e non sei se algún máis. Incidencias que eu vivín día a día, ben porque D. Sebastián, unhas veces, outras Dónega e moitas veces Ramón Piñeiro, que estaba detrás desta política anovadora, inspirándoa e axudando a executala, era informado, cando non directamente as vivía, as múltiples xestións duns e doutros para que as candidaturas saíran adiante –e que, nalgunhas ocasións, esixiron moitas horas de dedicación, moitas viaxes e non poucas desilusións.

Por outra banda, don Sebastián, que sempre contou tamén co apoio de Marino Dónega, foi peza fundamental para a conquista dos votos dos académicos coruñeses, por entón os menos galeguistas, e, por iso mesmo, máis difíciles de acadar. Piñeiro, que coñecía moi ben ese feito e, asemade, que o prestixio de Martínez-Risco pesaría moito sobre eses académicos, logrou, en votacións de moi estreita marxe, que os galeguistas fosen entrando na Academia, moi a modo nos primeiros tempos (por exemplo, Del Riego saíra por un só voto fronte a Leal Insua) e logo máis folgadoamente. Ó cabo, don Sebastián prestoulle un gran servizo á cultura galega. Foi un acerto o seu nomeamento como presidente. Pode que sen a súa autoridade moral non fose posible o cambio que se pretendía. Sen a súa autoridade e sen a súa permeabilidade, pois era home que escoitaba –por algo fora maxistrado– e se era Piñeiro o que lle falaba, ou lle facía suxestións, non só escoitaba senón que recollía, interiorizaba e asumía as súas ideas.

Penso que só unha vez non lle fixo caso. Foi con ocasión da designación dos académicos que debían integrar o xurado que ía conceder o premio Galicia, e que tanto partidismo espertou, pois as candidaturas que estaban na mente de todos eran Otero Pedrayo e Vicente Risco: o primeiro era a personificación da cultura galega e o segundo o renegado que moitos quixeran ver triunfador, xusto contra Otero Pedrayo. E o caso foi que don Sebastián elixiu os dous académicos pensándoo moito e decidindo, ó cabo, que cada un deles debía ser representante de

cada unha das tendencias. “Para que se neutralicen” –díxome. Unha solución moi ecléctica, pero moi de don Sebastián, que era home de concordia e non de botar leña ó lume. Cando llo contei a Piñeiro, dixo con verdadeira carraxe e moi alporizado: “Xa se esqueceu de que non o fixeron presidente os amigos de Risco senón os de Otero Pedrayo”. Seguro que aquel día a súa úlcera *tiroulle*, coma el dicía.

A nosa Academia, baixo a presidencia de don Sebastián, experimentou un cambio radical. Agora xa se podía falar dunha verdadeira Academia Galega. Esa obra, ben difícil naqueles tempos, con algunha axuda valiosa, foi obra de don Sebastián. El foi un dos máis brillantes presidentes de todos os tempos desta institución.

Teño moi claro que así como en Santiago tiñamos como referentes a Piñeiro, García-Sabell e Borobó, en Vigo a Fernández del Riego e Xaime Isla Couto, na Coruña ese referente era don Sebastián Martínez-Risco. Sen estes homes Galicia tería sido máis pequena, menos rica e máis provinciana. Hora vai sendo de que nos vaiamos decatando desa realidade. E que consigamos, os que tanto debemos a don Sebastián (esta Academia en primeiro lugar) facerlle xustiza, tributarlle o noso agradecemento e concederlle con xenerosidade a nosa simpatía.